

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע תצווה זכור פורים תשפ"ג

על סוסו של איזה מלך רכב מרדכי?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

המשכן, שהציווי על בנייתו מסתיים בפרשתנו, איננו מבנה מרשים מבחינה פיזית אך מאוד מרשים מבחינה רוחנית והוא מאפשר להגיע לפסגות נשגבות בתחום הזה. המשכן משמש כבסיס להשכנת שכינה על עם ישראל, כמפורש בתחילת פרשת תרומה: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכְנָתִי בְּתוֹכָם" (שמות כ"ה ח) ופעמיים נוספות לקראת סוף פרשת תצווה: "וְשָׁכְנָתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיְתִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים: וַיַּדְעוּ כִּי אֲנִי יְקֹוֹק אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכְנִי בְּתוֹכָם אֲנִי יְקֹוֹק אֱלֹהֵיהֶם" (כ"ט מה – מו). על השכנת השכינה מעידה האש הדולקת במנורה ומאירה בקודש, אבל המקום בו השכינה מתגלה הוא מבין הכרובים העומדים על ארון הברית בקודש הקודשים, לפני ולפנים.

כרוב אותיות **רוכב** ושניהם רומזים ל**מרכבה**, אלא שאת הרוכב - מנהיג המרכבה - אי אפשר בשום פנים ואופן לראות, "כי לא יראני האדם וחי". רק יחידי סגולה, בדרגה רוחנית מאוד גבוהה, זוכים לראות 'מעשה מרכבה'. איסור חמור חל על מי שאינו ראו ל כך לעסוק בנושא, כמבואר במשנה: "אין דורשין ... ולא במרכבה (אפילו) ביחיד" (חגיגה פ"ב מ"א). צריך זהירות גדולה בעיסוק בנסתרות. אף על פי כן, לכבוד חג הפורים – חג ההסתר – החג של אסתר הרמוזה בתורה בפסוק: "וְאֶנְכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר" (דברים ל"א יח, חולין קלט ע"ב), ננסה להעמיק בזהירות.

מרכבה שאינה רתומה לסוסים, איננה מרכבה. רגע המהפך במגילה מגיע ברגע בו שולח המלך אחשוורוש את המן, להרכיב על סוסו של המלך, את מרדכי היהודי. לאורך כל ההיסטוריה, אחת הדרכים החשובות ביותר לכבד אדם הייתה כאשר המלך היה מזמינו לרכב על סוסו, או לנסוע במרכבתו. כך כיבד פרעה את יוסף כמפורש: "וַיַּרְכַּב אֹתוֹ בְּמַרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר לוֹ" (בראשית מ"א מג). כך כיבד הקב"ה את אליהו הנביא כששלח לו מרכבה וסוסים, כדי להזמינו לשמים: "וַיְהִי הִמָּחָה הַלְכִים הֶלֶוֹךְ וַדְּבַר וְהִנֵּה רָכַב אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ וַיַּפְרְדּוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וַיַּעַל אֵלֵיהֶם בְּסַעֲרָה הַשָּׁמַיִם" (מלכים ב' י"א).

על מלך בישראל, בשר ודם, נאסר להרבות סוס ורכב, אבל בחילו של הקב"ה יש מרכבות אש וסוסי אש. נוכיח זאת מהמתואר בספר מלכים ב', שם מלך ארם מנסה לתפוש את אלישע הנביא, שגילה למלך ישראל את סודותיו ושולח את צבא הפרשים והמרכבות שלו לצור על דותן, בירת ממלכת ישראל. נערו תלמידו של אלישע נבהל, ואז אלישע מתפלל אל הקב"ה שיראה לו 'מעשה מרכבה': "וַיֹּאמֶר אֵל תִּירָא כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אֶתְּנֶנּוּ מֵאֲשֶׁר אֹתָם: וַיִּתְּפַלֵּל אֱלִישֵׁעַ וַיֹּאמֶר יְקֹוֹק פָּקַח נָא אֶת עֵינָיו וַיִּרְאֶה וַיִּפְקַח יְקֹוֹק אֶת עֵינֵי הַנַּעַר וַיִּרְאֵהוּ וְהִנֵּה הָקָר מְלֵא סוּסִים וְרָכַב אֵשׁ סָבִיבַת אֱלִישֵׁעַ" (וי' טז – יז).

בתנ"ך מוזכר 'מעשה מרכבה' שבו רואים שרפים (אש), כמו בנבואת ההקדשה של ישעיהו: "בְּשָׁנַת מוֹת הַמַּלְאָךְ עֲזִיָּהוּ וְאָרְאָה ... שָׂרְפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ" (וי' א – ב), וגם 'מעשה מרכבה' בו רואה הנביא את חיות הקודש (יחזקאל א' ה), ויש 'מעשה מרכבה' בו רואה הנביא כרובים (יחזקאל י" ה), ויש 'מעשה מרכבה' בו רואה הנביא מרכבה וסוסים (זכריה ו' ב). המדרש מלמדנו: "כל מקום שנאמר במגלה זו ... למלך סתם משמש קדש וחול" (אסתר רבה פרשה ג סימן ז).

אם נכונים דברינו, הרי שהסוס שעליו הוזמן מרדכי לרכב ברחוב העיר, בלבוש מלכות, איננו רק הסוס של אחשוורוש, והרי אם המלך הוא הקב"ה, אזי מרדכי זכה למה שזכה אליהו הנביא. מרדכי זכה להיכנס לפני ולפנים, לראות 'מעשה מרכבה', ולרכב על הסוס והמרכבה שמלך מלכי המלכים שלח לו.

בפורים כולם מתחפשים ומסתתרים, המלך מסתתר וגם הסוס מפמליה של מעלה, התחפש לסוסו של אחשוורוש. כך קורה גם לאסתר. כדי שתוכל לזכות להשכנת שכינה, היא נאלצת להיכנס למקום האסור, לפני ולפנים, לחצר הפנימית. אם נס פורים החל בעליה על הסוס, ההתקדמות הגדולה מתרחשת כשאסתר נכנסת פנימה ולובשת מלכות.

כהרגלנו בשבועות האחרונים, נסיים בקריאתה של אסתר למרדכי: "לֵךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים" (אסתר ד' טז) - לך ותחבר אותם. אויבינו בכל הדורות רצו שנהיה "עם אֶחָד מְפֹרָד וּמְפֹרָד" (אסתר ג' ח). הבה ונעשה להם – לאויבינו, דווקא! ונהיה עם אֶחָד. נפסיק לעשות 'דווקא' איש לאחיו ואיש לרעהו, הגיע זמן ההידברות והחיבור. רק פתרון מוסכם יביא מזור ומרפא לכל החוללים, ואז נזכה לקבל פני שכינה.

לעילוי זשבת

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	מר משה וסרצוג כ" בתשרי תשפ"א	פרופ' ישראל אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג	הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב
מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	גב' צפורה בת יונה דונייר נלב"ע י"ב אדר א'	מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיון / כ' באב
בלהה בת ישראל מרמורש ז"ל א' מנחם אב תשפ"א	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' שבט	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט
לע"נ נפתלי בן שלמה מרמורש ז"ל כ"ז כסלו תשפ"ב	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	צפורה בת יונה דונייר ע"ה נלב"ע י"ב אדר א'	גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St., Jerusalem

Tel: 02-5371485 info@eretzhemdah.org WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חֵמְדַּת הַשַּׁבָּת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

טלטול דבר מאוס בשינוי

בשבועיים האחרונים למדנו על ההיתר לטלטל דברים מאוסים בשבת. היתר המכונה בגמרא ובפוסקים 'גרף של רעי'. התנא רבי נחמיה מחמיר מאוד בענייני מוקצה. הוא סובר שאסור לטלטל כל דבר שלא מיועד לשימוש כרגע, ביום השבת. הגמרא (שבת דף קכ"ד ע"א) שואלת: אם כך, כיצד מפנים את הצלחות מהשולחן בסוף סעודת השבת, הרי הן לא עומדות לשימוש כרגע (ומדובר במצב בו אין בכוונתו לשטוף את הכלים בשבת). הגמרא עונה שרבי נחמיה מודה להיתר של גרף של רעי, ומכיוון שהצלחות מונחות על שלחן האוכל, סביבו המשפחה מתקבצת, רף הדחייה נמוך מאוד. לא נעים לשבת מול שאריות האוכל. לכן גם רבי נחמיה מודה שמותר לפנות את השלחן בשבת.

אחד הלומדים אמר לי שהדברים מזכירים לו משנה שעוסקת בהסרת שאריות מהשלחן, וממה שזכור לו יש לטלטל את השאריות בצורה עקיפה, בניגוד למה שאמרת.

אכן יש אמת בדבריו. המשנה (שבת פרק כא משנה ג) מביאה מחלוקת בית הלל ובית שמאי מה עושים בסוף הארוחה בקליפות ועצמות שנותרו על השולחן. בית הלל אומרים שניתן להאכיל את השאריות הללו לחיות, ולפיכך אינן מוקצה (כפי שלמדנו בעבר), ולכן מותר לטלטל אותן כרצונו. בית שמאי חולקים ואומרים שהשאריות הן מוקצה, ואסור לטלטל אותן. אם הוא רוצה לפנות אותן, הוא יכול להרים את השלחן (או את הטבלה – המשטח של השלחן היושב על רגליים נפרדות) ולהטות אותו וכך הקליפות יפלו (לחילופין – לנער את המפה).

השולחן ערוך פוסק לקולא כבית הלל, אך מציין שבית הלל דברו רק על שאריות הראויות למאכל בהמה. שאריות שאינן ראויות למאכל בהמה אכן יהיו מוקצים. לכן השולחן ערוך מבחין בין שאריות הראויות למאכל בהמה, אותן אפשר להרים ולהזיז כטוב בעיניו, ובין שאריות שאינן ראויות למאכל בהמה, שבמקרה זה עליו להרים את השלחן (או הטבלה או המפה) כולו ולהפיל ממנו את השאריות.

הרשב"א מקשה על המשנה: מדוע בית שמאי מתירים להסיר את השאריות, אפילו בעקיפין. הרי זה מוקצה! הרשב"א עונה שמדובר בשאריות מאוסות, שהן גרף של רעי. אם כך חוזרת השאלה: מדוע בית שמאי אומרים להרים את השלחן, הרי מותר לטלטל גרף של רעי!

האליה רבה מסיק מכך שגם אחרי שהתירו לטלטל גרף של רעי, כלומר, דבר שלא נעים לשהות במחיצתו, עדיין ישנה עדיפות לטלטל אותו בצורה עקיפה ככל הניתן.

בשבוע שעבר עסקנו בשאלה אם יש הבדל בין הפיכת דבר למאוס, לבין הבאת אורחים אל הדבר המאוס כדי ש'זוכה' להיתר של טלטול 'גרף של רעי'. דבר מאוס הנמצא בחדר שהמשפחה אינה נמצאת בו. האם מותר להזמין לשם אורחים כדי להצדיק את היחס אליו כ'גרף של רעי'? למעשה השולחן ערוך פוסק שהדבר מותר בהפסד מרובה בלבד. אך עמדנו על שיטת הרמב"ם, האומר שאין הבדל בין הפיכת דבר למאוס והתקרבות שלנו אל הדבר המאוס ובכך אנו מקנים לו דין של גרף של רעי. מדוע? מפני שגרף של רעי הוא באמת מוקצה. הוא מוקצה שמותר לאדם לטלטל בנסיבות מסוימות. הבריסקאים היו אומרים שההיתר הוא בגברא, ולא בחפצא. כלומר, הוא נותר מוקצה, ואף על פי כן נוצרו נסיבות המתירות את הטלטול של המוקצה. אם כך, אומר הרמב"ם, אם חז"ל אסרו יצירת 'גרף של רעי', כוונתם שאסור לייצר את ההיתר. מה לי אם הפכתי את החפץ למאוס יותר, או שקירבתי את עצמי למשהו המאוס כבר? בשני המקרים יצרתי את ההיתר של 'גרף של רעי'. כאשר חז"ל קבעו שאין לעשות גרף של רעי לכתחילה, כוונתם הייתה שאסור לי לייצר בכוונה תחילה את ההיתר, בין אם יצרתי אותו על ידי הזזת החפץ או האנשים.

דברי האליה רבה והרשב"א מובנים יותר במסגרת זו. אילו הגרף של רעי היה חדל מהיות מוקצה, היה מותר לטלטל אותו כרצונו. אך מכיוון שהגרף הוא מוקצה, גם אחרי שחז"ל מתירים לטלטל אותו, נכון להחמיר, ולטלטל אותו בצורה עקיפה ככל הניתן.

יש לציין שהגרש"ז דוחה את הדברים הללו מן ההלכה. נשים לב לניסוחו של הגרש"ז: הוא אומר שאמנם אסור ליצור מצב של 'גרף של רעי', אך אחרי שהוא נוצר, אין עניין להחמיר ולטלטל את ה'גרף' בעקיפין. כלומר: אמנם היתר 'גרף של רעי' הוא היתר תלוי מצב (ולא היתר שמוחק את מעמד החפץ כמוקצה), אך כאשר הוא נוצר, אין עניין ולא יהיה זה נכון לטלטל בעקיפין. יש לטפל בכלוך בצורה ישירה ויעילה ככל הניתן.

יתרה מכך אומר המגיד משנה: האם יש מקום לקנוס את מי שמייצר את ה'גרף של רעי' לכתחילה ולאסור על הטלטול? המגיד משנה דוחה את המחשבה הזאת, מכמה סיבות. המרכזית שבהן היא זאת: היתר טלטול גרף של רעי מבוסס על איוון בין שני צדדים: מצד אחד – חשיבות גזירת חכמים האוסרת לטלטל מוקצה. מנגד – כבוד שבת וכבוד האדם. מכיוון שחז"ל הכריעו שהפגיעה בכבוד שבת בצורה כל כך משמעותית דוחה את איסור מוקצה, ממילא אסור לנו להחמיר ו"ללוותר" על ההיתר. מעת שחז"ל מתירים לנו להסיר את הדברים הדוחים מעל פנינו, מעתה חובה להסיר אותם, וכך להציל את כבוד השבת.

דברי המגיד משנה מזכירים לנו שבהקשר של השבת פעמים רבות מה שניצב לפנינו אינו 'היתר' ו'קולא', אלא יחס נכון. פעמים רבות יש מתח בין איסורי השבת, ובין כבוד השבת. כאשר חז"ל מכריעים שצד אחד מכריע, גם אם הצד הזה מקל עלינו, אל לנו לראות בכך קולא, אלא חובה לכבד את השבת בכל מאודנו.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל, של:

טל שאול בן יפה	ניר רפאל בן רחל ברכה	אורי לאה בת חיה תמימה
ר' יצחק בן בריינדל גיטה	מאירה בת אסתר	נטע בת מלכה
חוה ראנלה בת פיילא	הילה צפנת בת שרה טובה	רבקה בת שרה בלה
משה בן רחל	הילל בן תמר שפרה	ירחמיאל בן זלאתה רבקה
עובדיה בן אסתר מלכה	אריה יצחק בן גאולה מרים	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מלכה
יוסף בן אורית	חיים מנחם מנדל בן חנה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל

מחלוקת על תשלום דמי תיווך דירה כאשר נפלו פגמים בהסכם התיווך

'ארץ חמדה גזית' פתח תקווה / כסלו תשפ"ג / תיק מס' 82137

דיינים: הרב אורי סדן, הרב אבשלום בידני, הרב בנימין פליימר.

המקרה בקצרה: התובע הוא מתווך דירות, שני הצדדים הם כבדי שמיעה, והתובע פעל עבור הנתבעים בשתי עסקאות האחת בישוב א' (להלן, העסקה הראשונה) והשנייה, כחצי שנה לאחר מכן, בעיר ב' (להלן העסקה השנייה). על התיווך הראשון שולם תשלום מלא ועוד 10,000 ₪ בגין ליווי בקניית דירה. על התיווך השני לא שולם דבר. התובע מבקש דמי תיווך עבור העסקה השנייה. חוזה התיווך בין הצדדים על העסקה השנייה נחתם בלי פרטי הנתבעים ופרטי הדירה. הנתבעים טענו שהחוזה היה מוסתר בקלסר למעט שורת החתימה, ונאמר להם שהם חותמים על בקשה להנחה במחיר הדירה. עוד טענו הנתבעים כי הם הכירו את הפרויקט עוד לפני שהמתווכים נכנסו לתמונה ולכן התיווך לא הועיל להם, ובכל מקרה, התשלום על תיווך של העסקה השנייה היה כלול בעסקה הראשונה. הנתבעים הגישו תביעה נגדית וביקשו לקבל בחזרה 10,000 ₪, אותם שילמו לתובע עבור העסקה הראשונה, בטענה כי הם היו אמורים להיות כלולים בדמי התיווך שהם שילמו.

פסק הדין בקצרה: על הנתבעים לשלם לתובע 10,000 ₪.

נימוקים בקצרה:

1. האם בוצעה פעולת תיווך המחייבת בתשלום על ידי התובע?

לגבי העסקה הראשונה אין חולק כי נעשתה פעולת תיווך, שיש לשלם עליה (פתחי חושן שכירות יד, הערה ח). כמו כן, כיוון שהנתבעים הסכימו לשלם תשלום נוסף על הליווי בעסקה ושלמו אותו, הם אינם יכולים לטעון שחשבו שהתשלום הנוסף כלול בתשלום הבסיסי. לפיכך, התביעה הנגדית נדחתה.

לגבי העסקה השנייה, אין חולק שנעשו על ידי התובע פעולות תיווך משמעותיות, ואין משמעות לעובדה שהנתבעים הכירו את הדירה לפני כן. טענת הנתבעים שהתשלום עבור התיווך הראשון הוא גם עבור התיווך הראשון אינה מתקבלת.

2. חתימה על הסכם ללא הבנתו

לדברי הנתבעים הם חתמו על הסכם התיווך השני מבלי לדעת את תוכנו, התובע טען שההסכם תקף משום שהוא היה גלוי והם היו יכולים לעיין בהסכם, הרשב"א (שו"ת המיוחסות, עז) מתייחס לטענה זו וכותב להלכה, שחזקה שאדם שחתם על מסמך יודע את תוכנו, ולכן אם חתם הוא מתחייב לכל הכתוב בו. וכך נפסק בשולחן ערוך (ח"מ מה, ג), אמנם, המהרי"א עניזל (שו"ת סי' מט) כתב שבמקרה שצד אחד לעסקה ניסח את החוזה והצד השני נתן בו אמון וחתם בלי לדעת מה כתוב בו, אין להניח שרצה להתחייב בכל הכתוב בו. כיון שמדובר בכבדי שמיעה, אף שהם כשירים לביצוע פעולה משפטית, הרי שכיון שהבנתם איטית משל אחרים, והם נתנו אמון בתובע, שהוא מודה שלא הסביר להם את המשמעות של החתימה על הסכם התיווך השני, לכן החתימה איננה מחייבת אותם. ויש לחייבם תשלום חלקי על התיווך.

3. כמה יש לשלם בפועל – דעת הרוב

חוק המתווכים (סעיף 9) קובע כי על מנת לחייב אדם בתשלום למתווך הוא צריך לחתום על חוזה שבו מצוינים פרטים רבים, שלא היו בחוזה שנחתם, ולכן אין תוקף לחוזה שנחתם. זאת משום שחוץ מקביעת שיעור התשלום, אין בו שום פרטים, ולכן התובע אינו זכאי לפי החוק לדמי התיווך. בית הדין קבע שיש לקבל את החוק משום שהוא נועד לתקנת בני המדינה, וכפי שכתב הרשב"א (שו"ת ב, שנו), בנוגע למקרה הדומה מאוד לחוק המתווכים. לכן יש להתייחס לחוק המתווכים כחוק תקף. כך גם לפי דברי החתם סופר (ח"מ מד) שחוק שהיינו מתקנים אם היה בא לפנינו הוא גם תקף לפי ההלכה. גם לדעת הש"ך, המצמצם את תחולת "דינא דמלכותא" מסתבר שחוק זה תקף כיוון שהוא יצר מנהג מקובל, וכן כתב בעטרת דבורה (ב, לח) לגבי חוק המתווכים. בכל מקרה מנהג בית הדין לפסוק כדעת הרמ"א שיש להרחיב את תחולתו של דינא דמלכותא על חוקים (תיקים 70003, ו-73131).

אמנם, במקרה שבו ברור היה ללקוח שהוא אמור לשלם דמי תיווך הדין שונה (פס"ד 72059), אך כאן הלקוח לא הבין את כל המשמעות של חתימתו ולכן אין לחייב אותו בתשלום מלא, אלא בתשלום חלקי. זאת, על פי דברי שו"ת הרשב"א (ד, קכה) שיש לחייב בתיווך מדין "יורד לשדה חבירו" (גמרא בבא מציעא קא ע"א, ושו"ע חושן משפט שעה, א) או מדין מנהג המדינה. לאור זאת בית הדין סבור שיש לחייב את הנתבעים בתשלום חלקי עבור הטירחה שטרם התובע עבורם. כפי שפסק בשו"ת עטרת דבורה, דין זה נובע גם מדין "יורד לתוך שדה חבירו". אלא שבמקרה שבו לא נחתם הסכם בין הצדדים יכול הנהנה לטעון שלא היה משלם מחיר מלא עבור השירות, ולכן יש לשער את שכר טרחתו של המתווך לפי היקף שעות העבודה, וכפי שכתב האגרות משה (חושן משפט א, מט) לגבי תשלום למתווך שפעל מיוזמתו.

בית הדין רואה את הצעת הנתבעים לשלם 10,000 ₪ כהצעה הגונה, שמשקפת את מחיר טרחתו של התובע, לכן גם לא יתווסף מע"מ לסכום זה. לדעת אחד מדייני הרוב מחיר זה משקף גם את הספק האם הנתבעים הסכימו להתחייב בדמי תיווך.

4. דעת המיעוט – חיוב בתשלום דמי תיווך

לפי דעת המיעוט כיון שתכלית החוק לא קיימת כאן, משום שוודאי שהמתווך עשה את עבודתו נאמנה, והנתבעים הבינו שמדובר במתווך שזו עבודתו, אין סיבה שהמתווך יעשה להם טובה. לכן כיון שהם חתמו על חיוב של שני אחוז, עליהם לשלם, יחד עם זאת מפאת הספק שמא הנתבעים לא הבינו לגמרי, יש להפחית את הסכום לאחוז אחד.

למעבר לפסק הדין

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"י)

California, USA

קליפורניה, ארה"ב

טבת תשע"ח

בישול בסו-וויז – כשרות ושבת

שאלה

- החברה שלנו מייצרת אריזות של ארוחות מוכנות שמחממים אותן במכשיר סו-וויז. אנו מעוניינים לייצר קו של ארוחות כשרות מסוג זה, ויש לנו כמה שאלות בנוגע לכך:
1. האם ניתן להכין באותו סיר אריזות ואקום כשרות? האם אריזות ואקום כשרות יחד עם אריזות ואקום לא כשרה?
 2. האם לאריזות ואקום כשרות נדרשים שני סימנים?
 3. האם ניתן להשתמש בסו-וויז בשבת ויום טוב?
 4. תבשיל שבושל בסו-וויז לפני שבת, האם ניתן לחמם אותו בשבת? ומה הדין אם הוא נוזלי?
 5. האריזות משתמשות בטכנולוגיית RFID על מנת להפעיל את המכשיר בטמפרטורה הנכונה. האם מותר להפעיל את המכשיר באמצעות טכנולוגיה זו בשבת ויום טוב?

תשובה

הקדמה

בישול סו-וויז הוא טכניקת בישול המתבצעת כדלהלן:

האוכל ניתן בתוך אריזת ניילון הסגורה בואקום. שמים את אריזת הוואקום בתוך מתקן עם מים, ובתוך אותו המתקן שמים גם את מכשיר הסו-וויז. המכשיר מחמם את המים לטמפרטורה מדויקת, ושומר על חום יציב במשך כל זמן הבישול. החברה משווקת ארוחות מבושלות המיועדות לחימום באמצעות מכשיר הסו-וויז של החברה. מבירור עם החברה על הפרטים הבאים:

האוכל שהם משווקים מבושל בטכניקת בישול סו-וויז, ולאחר מכן ניתן בתוך אריזות ואקום ומוקפא, וכך הוא משווק. מכשיר הסו-וויז שהם משווקים מיועד הן לבישול סו-וויז רגיל והן לחימום הארוחות המשווקות עם המכשיר. על האריזות ישנה מדבקה שמכשיר הסו-וויז קורא באמצעות טכנולוגיית (Radio Frequency Identification) RFID – תיוג אלקטרוני על ידי גלי רדיו). כאשר שמים את המדבקה מול הסורק, המכשיר מזהה את סוג הארוחה שבתוך האריזה ושמה מופיע על הצג, המכשיר מחמם את המים לטמפרטורה המתאימה לחימום אותה ארוחה. ניתן לחמם כמה אריזות ביחד, והמכשיר יחמם לטמפרטורה המתואמת לכלל האריזות אשר הוצגו לסורק. זמן החימום המומלץ הוא בדרך כלל חצי שעה, אך המכשיר אינו נכבה בסיום הזמן וממשיך לחמם לאותה טמפרטורה. בשל אריזות הוואקום והחום היציב, מובטח שהאוכל לא יתקלקל גם אם יושאר במתקן מעבר לזמן המומלץ.

על פי בירור שעשינו עם מומחים, עקב איטום הוואקום, אין אפשרות של בליעה אל תוך אריזת הוואקום או פליטה החוצה ממנה. אמנם ישנה אפשרות של מעבר של חלקיקים בתהליך של דיפוזיה, אך מדובר בתהליך איטי מאוד שבו רק מעט חלקיקים עשויים לעבור¹.

להלן התשובות לשאלות:

1. אף שמעיקר הדין מותר לחמם אריזות אטומות כשרות ושאינן כשרות יחד, וכן אריזות אטומות כשרות עם חלביות, כשאינן אפשרות לבליעה ופליטה², וייתכן שבאריזות הוואקום המדוברות אכן אין אפשרות של בליעה ופליטה, מכל מקום למעשה אין לחמם אותן יחד מכמה טעמים: אם משום האפשרות לטעות בין אריזות כאלה לאחרות, מחשש לטעות ולערבוב בין האריזות הללו עצמן וכן מחשש שהוואקום ייפגם ומטעמים נוספים³, אך בזה אחר זה ניתן לחמם באותו מכשיר אריזות כשרות ולא כשרות ואריזות כשרות וחלביות⁴.
2. באריזות המתוארות בשאלה שהן סגורות בוואקום ויש עליהן מדבקה, הסגירה בוואקום נחשבת חותם, והמדבקה היא חותם נוסף, כך שלמעשה יש שני חותמות באריזות הללו⁵.
3. אסור להפעיל את מכשיר הסו-וויז בשבת ויום טוב, ככל מכשיר חשמלי שאסור להפעיל בשבת ויום טוב⁶, ובפרט במכשיר זה, שיש בו גם הפעלה של גופי חימום וגם הצגת כיתוב על צג דיגיטלי. כל סוגי הפעלת המכשיר אסורות, בין על ידי לחיצה על הכפתורים בגוף המכשיר, בין על ידי הפעלתו באמצעות טלפון חכם המחובר אליו באופן אלחוטי ובין על ידי העברת המדבקה לפני הסורק, שכן בכל דרכי ההפעלה נדלקים גופי חימום ומופיע כיתוב על הצג הדיגיטלי. ניתן להפעיל את המכשיר לפני שבת או יום טוב, וכן ניתן לכוון מלפני שבת או יום טוב שהמכשיר יידלק או יכבה מעצמו במהלך היום⁷.
4. אף אם המכשיר הופעל מלפני שבת, אסור לשים בו אריזה לחימום בשבת עצמה, אף שהאוכל באריזה מבושלת כל צרכו ויבש, כיוון שהמכשיר משמש גם לבישול רגיל, וחכמים אסור לחמם בשבת במקום שבו הדרך לבשל⁸. נוסף לכך, ייתכן (אם כי הדבר מצריך בירור נוסף) שהנחת מאכל מבושלת אך קר בתוך המים תגרום לצריכת יתר של חשמל לשם שמירת טמפרטורת המים וייתכן שהדבר אף יהיה מיידי (בשל רגישות המכשיר) ולא יוכל להיחשב "גרמא" בלבד.
5. ניתן לשים את האריזה לחימום לפני שבת⁹.
6. נוסף לכך, אפשר לחמם אוכל שבושלת כל צרכו לפני שבת על ידי בישול סו-וויז לפי הכללים הרגילים, כלומר בתנאי שיהיה דבר יבש ושהחימום יתבצע באמצעות דבר שאין רגילים לבשל בו, כגון פלטה, ושהחימום יהווה חימום בלבד ולא ישנה את אופיו של התבשיל, כגון שיהפוך אותו לצלוי.

7. אם המכשיר הופעל מלפני יום טוב, מותר לחמם בו אריזות ואקום, אפילו אם הן מכילות אוכל שאינו מבושל, שכן בישול מותר ביום טוב. אלא שכאמור אין להציג את המדבקה ביום טוב לפני הסורק (וממילא השימוש אפשרי רק למאכל שהטמפרטורה הדרושה לו היא כטמפרטורה שאליה מגיעים המים בכל מקרה מכוח הפעלת המכשיר לפני יום טוב).
8. כאמור לעיל, אסור להפעיל את המכשיר באמצעות העברת המדבקה לפני הסורק, שכן פעולה זו גורמת להדלקת גופי חימום והצגת כיתוב על הצג הדיגיטלי.

¹ ראה במאמרם של הרב יאיר פרנק והרב דרור פיקסלר, בליעה ופליטה בכלים לאור תוצאות המבחן המדעי, תחומין לד, עמ' 117. ² דבר פשוט הוא שבמקום שאין בליעה ופליטה – אין איסור לחמם ביחד. וכן מוכח מדעות הראשונים (ראב"י פסחים סימן תסד; שו"ת הרשב"א חלק א סימן רלג, ועוד), ופסק השלחן ערוך (או"ח תנא, כו) שהתירו שימוש בכלי זכוכית לבשר ולחלב ולפסח בלא הגעלה, ואף שיש חולקים (מרדכי עבודה זרה רמז תתכו בשם רבנו יחיאל) וכן החמיר הרמ"א לעניין פסח (או"ח תנא, כו), היינו משום שחששו לבליעה. וכן מוכח מדעת פוסקים רבים לגבי שיניים תותבות שניתן להשתמש בהן לבשר ולחלב ולפסח בלא הגעלה כיוון שאינן בולעות (ראה צ"ץ אליעזר חלק ט סימן כה שהביא בהרחבה דעות הפוסקים הללו). ואין לאסור מטעם הבליעה והפליטה המועטה שעלולה להיות מחמת תהליך הדיפוזיה, שכן מדובר בכמות מזערית שאינה יכולה לבוא לידי נתינת טעם וכבר כתב הרשב"א (תורת הבית הארוך בית ד שער ד) שאם נבלע איסור מועט בכלי ודרך הכלי להשתמש בו בשפע, מותר להשתמש בו לכתחילה ללא הכשר משום שאי אפשר לבוא לידי נתינת טעם. וכן פסק המחבר (שלחן ערוך יו"ד צט, ז; קכב, ה). ואף שהטור (יו"ד סימן קכב) חלק על הרשב"א, וכדעתו פסקו כמה אחרונים (ראה שו"ת יו"ד סימן קכב ס"ק ג), היינו מטעם שיש לגזור שיבוא להשתמש בו בכמות קטנה, שאז יכול לבוא לידי נתינת טעם. ויש מקום לומר שבנדון דידן, שהכמות כל כך מזערית שלעולם לא יבוא לידי נתינת טעם, אף הטור והסוברים כמותו יודו להתיר.

ועוד יש לדמות נדון דידן לשתי קדרות הנוגעות זו בזו, שאין לחשוש לבליעה ופליטה זו מזו, וכפי שנפסק ברמ"א (יו"ד צב, ח; צג, א). ומקורו של הרמ"א בהגהות מיימוניות (הלכות אכלות אסורות ט, ג): "וזה תשובת מהר"ם אם קדירה של בשר ושל חלב נוגעות זו בזו אין מזיק כי אין מפעפע מדופן לדופן" (והובא גם בתשובות מיימוניות לספר קדושה סימן יח; מרדכי חולין רמז תרצא; הגהות אשר"י חולין פרק ח אות כב). וכן פסקו השו"ת (יו"ד סימן קה ס"ק כב) והט"ז (יו"ד סימן צז ס"ק ג). ואף שכאן יש מגע עם נוזלים, שבדרך כלל גורמים לפליטה ובליעה אף במגע מחוץ לקדרה (כמבואר ביו"ד צב, ה), מכל מקום כאן מחמת הוואקום אין אפשרות לפליטה ובליעה אף במגע עם נוזלים. וראה עוד במאמרם של הרב יאיר פרנק והרב דרור פיקסלר, בליעה ופליטה בכלים לאור תוצאות המבחן המדעי (תחומין לד עמ' 129–113), ובמאמרו של הרב יצחק דביר, בליעת כלים בימינו (אמונת עתיד 101). כן יש להביא ראייה מכמה מקומות שאף שאין חשש של בליעה ופליטה, מכל מקום הזהירו הפוסקים שלא להשתמש שמא יבוא להשתמש באופן שיבוא לידי איסור. כך בדן קדרות הנוגעות זו בזו, שהובא בהערה הקודמת, שנתבאר שאין לחוש לפליטה ובליעה כתב בתשובות מיימוניות לספר קדושה סימן יח: "אחת של חלב ואחת של בשר ונוגעות זו בזו שתיהן מותרות בדיעבד". ומשמע שלכתחילה יש להיזהר שלא יגעו. וכן עולה מדברי הרמ"א (יו"ד צב, ח), שלאחר שהביא דין קדרות הנוגעות זו בזו, כתב ש"לכתחילה יש להיזהר בכל זה". וכן נראה מדברי הט"ז (יו"ד סימן צז ס"ק ג), וכן כתב בפרי מגדים (יו"ד שפתי דעת סימן קה ס"ק כב): "ומכל מקום לכתחילה אין לעשות כן ליגע ב' קדירות חמות אפילו אין בהם תבשיל". ובשו"ת כתב סופר (יו"ד סימן נד) האריך בזה, ראה שם. וברמ"א (יו"ד קכא, ה) כתב שאין להשתמש בכלי איסור בצונן בדרך קבע שמא יבוא להשתמש בחמין, וכן פסק השו"ת (יו"ד סימן צא ס"ק ג בסופו). וכן ראה ברמ"א (יו"ד צד, ה) שקדרה הבלועה מבשר ומחלב, אף שמעיקר הדין מותר לבשל בה שאר דברים, מכל מקום נהגו שלא להשתמש בה אף לשאר דברים (ועיין שו"ת יו"ד צג ס"ק ג).

וכן ראה דומה לכך וכמה טעמים נוספים במכתביהם של מו"ר הרב רבינוביץ, הרב יעקב אריאל, הרב דב ליאור, הרב אשר וייס והרב רצון ערוסי שהובאו בסוף מאמרם של הרב יאיר פרנק והרב דרור פיקסלר (שם עמ' 126–127), וכן במאמרו של הרב יצחק דביר (שם הערה 94).

יש להעיר שבהקשר של בישול בשר וחלב בו זמנית יש מקום לחוש שגם אם אין החלב נבלע לשקית הבשר או להפך, מכל מקום יש פליטה – ולו מועטת – משתי השקיות גם יחד למים, והפליטות מתבשלות יחד, ואף שאין שותים מים אלה, מכל מקום בישול בשר וחלב אסור גם אם אינו נאכל. ואמנם אף הבישול אינו אסור כשהן הבשר והן החלב בטלים בשישים במים, וכל הגדרת בישול בשר בחלב היא שנותנים טעם זה בזה (כמבואר חולין קח ע"א "דרך בישול" וברש"י ד"ה אמר לי רבא; פלתי סימן פז ס"ק א), מכל מקום ודאי שכל החששות והטעמים לאיסור שייכים ביתר שאת בהקשר זה, שהרי לעניין איסור המאכל מבוסס החשש על האפשרות למכשול של פליטה ולאחריה בליעה של הטעם, ללא ביטול בשישים, ואילו כאן די בפליטה לבדה.

⁴ שהרי לבליעה ופליטה בכל מקרה אין חשש וכן אין לחשוש שיערבב ביניהם או יאכלם יחד כאשר אינו מחמם אותם ביחד. ואין לומר שיחשוש שמא ייפגם הוואקום, פעם על הבשרי ופעם על החלבי, או פעם על הכשר ופעם על הלא-כשר, שזהו דבר שאינו מצוי, ועוד שיש כאן כמה ספקות, ספק שמא ייפגם הוואקום כלל, ואף אם ייפגם שמא ייפגם באחד ולא בשני, ואף אם ייפגם בשניהם, אולי זה לא יהיה באותו יום, ובמקרה כזה אין לחוש. וראה בדומה לכך בשו"ת כתב סופר (יורה דעה סימן נד) שבמקום שאין חשש כלל לא לפליטה ובליעה ואף לא שיתזו מזה לזה יש להתיר לכתחילה.

נחמד ונבאר שכיוון שהמאכלים נתונים באריזות אין זה כבישול של בשר וחלב בזה אחר זה באותו כלי (שאסור לכתחילה אף כשאין חשש של בליעה ופליטה, וכמובא לעיל מדברי כמה פוסקים בכמה הקשרים), אלא האריזות הנפרדות הן הכלים, והמכשיר אינו אלא כתנור שבתוכו הם נתונים, ואין איסור להשתמש לבשרי וחלבי באותו תנור אלא כשיש "זיעה" משניהם (וכשמשתמשים בשניהם יחד – אף כשיש "ריחא" בלבד), ואילו כאן, שהאריזות אטומות אף שהן מצויות הן בתוך מים, אין "זיעה" ואף לא "ריחא". לפיכך אין לאסור אלא את השימוש בשני הדברים יחד שיש בו יותר חששות ודומה יותר לנידונים שנאסרו בפירוש (לכתחילה) בדברי הפוסקים (כשתי קדרות הנוגעות זו בזו) ולא את השימוש בזה אחר זה.

⁵ הגמרא בעבודה זרה לט ע"א אומרת שחלב, בשר, יין ותכלת אסורים בחותם אחד (וצריכים שני חותמות), ואילו חילתית, מורייס, פת וגבינה מותרים בחותם אחד. וביאר הרשב"א (תורת הבית בית ד שער ב) שכל מה שיש בו חשש של איסור תורה צריך שני חותמות, ודייק הבית יוסף (יו"ד סימן קיח) שכן דעת הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות יג, י). והר"ן (עבודה זרה טז ע"א בדפי הרי"ף) כתב

תצווה זכור פורים תשפ"ג

בשם הירושלמי (שם ב, ג) שכל דבר שאיסורו מגופו אסור בחותם אחד, ומה שאיסורו הוא משום תערובת מותר בחותם אחד. העולה מהגמרא והראשונים הוא שהצורך בשני חותמות הוא להקשות את האפשרות של פתיחת החותם והחלפת המוצר, וכפי שכתב המאירי (עבודה זרה לא ע"א): "כלל הדברים כל שהבא ליגע צריך לטרוח בשני דברים הרי זה חותם בתוך חותם וכל שאינו צריך לטרוח אלא בדבר אחד אינו אלא חותם אחד". ונראה שזה מתקיים באריזות הוואקום, שכן אם יפתח את האריזה, יצטרך לסגור בוואקום באריזה חדשה ולהדביק עליה מדבקה, ונמצא שיש כאן שני חותמות. ועוד יש להעיר שמדברי הערוך השולחן (יו"ד סימן קיח סעיף כב) משמע שסימן מובהק דינו כחותם בתוך חותם. ולפי זה, אם הוואקום הוא מסוג מיוחד שניתן לעשות רק במפעל ויש קושי רב לפתוח אותו ולסגור מחדש, יהיה די בו לבד משום שדינו כסימן מובהק. וכן לגבי המדבקה, כיוון שמדובר במדבקה מיוחדת שצריכה להיות קריאה על ידי המכשיר, אם יש אכן קושי רב לייצר מדבקה כזו, די אף בה בלבד כדי שזה ייחשב סימן מובהק. ועל כל פנים בצירוף האריזה והמדבקה ודאי אין כל חשש.

⁶ ועיין גם בכרך זה בסימן יז (בעניין פנס שבת) שם סקרנו את דברי הפוסקים בנוגע לשימוש במכשירי חשמל בשבת.

⁷ על פי בירור עם החברה, מבחינה טכנית כיום אין אפשרות לכוון את המכשיר שיידלק או יכבה במועד מאוחר יותר, אך ייתכן שבהמשך הם יפתחו אפשרות כזאת. כמו כן, ניתן להציע לחבר את המכשיר לשעון שבת, ולהפעיל אותו מבעוד יום, ולכוון שהשעון שבת יכבה אותו בהמשך. יש להעיר שלפי פרסומי החברות העוסקות בכך, יתרונו של הבישול בטכניקת "סו וויד" הוא גם שבישול ממושך אינו פוגם מאומה במאכל, ולכן יכול הרוצה בכך להשתמש בטכניקה זו לכל סוגי המאכלים מערב יום טוב ולהותיר את המאכל באריזתו בתוך המים עד שעת האכילה, ללא צורך לחמם שוב ביום טוב וללא שאיכות המאכל תיפגם כפי שהיא נפגמת לעיתים בהותרת המאכל שעות רבות על האש או על הפלטה.

⁸ כמבואר בשולחן ערוך (או"ח רנג, ב) שעל גבי הכירה אסור לתת בשבת גם תבשיל יבש המבושל כל צרכו, ורק החזרה התירו בתנאים מסוימים. ורק במקום שאין הדרך לבשל בו התירו חימום בשבת, עיינו שלחן ערוך או"ח רנג, ה; שיח, ז-ח; שיח, טו.

⁹ ואין כאן משום גזרת שמא יחתה בגחלים שכן מדובר בחום יציב וקבוע ואין הדרך לשנות את הטמפרטורה במהלך החימום (ומה גם שדרך השינוי אינה "חיתוי", ויש פוסקים שנקטו שאפילו במכשירים שהדרך היא לשנות בהם את הטמפרטורה – מעיקר הדין אם אין השינוי נעשה בדרך של חיתוי, אין השימוש בהם בכלל גזרת חז"ל, ואין אנו מחדשים גזרות מדעתנו, עיין למשל יביע אומר חלק י או"ח סימן כו סוף אות א. ועיין עוד בכרך זה בתשובה בעניין שימוש בברז חשמלי בשבת, סימן טז הערה 3). וכן אין כאן משום גזרת הטמנה, שהרי עיקר כוונתו לחמם במים ואיטום הוואקום נועד רק לשמר על האוכל שלא יתערבב במים (תשובות והנהגות חלק א סימן ריג; וראו פסקי תשובות סימן רנח הערה 25 שכן דעת פוסקים נוספים).

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ

יועצים מדעיים:
הרב פרוי אברהם שטינברג
הרב פרוי דרור פיקסלר
הרב פרוי נתן קלר

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ גב' לוריינ הופמן ז"ל</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
<p>לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>				

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראל של מכון ארץ חמדה.

לרכישה